

A kreatív számvitel alkalmazásának vizsgálata Transparency and Disclosure Index (TDI-) módszer segítségével autóipari cégeknél

Denich, Ervin

Budapesti Gazdasági Egyetem

denich.ervin@gmail.com

Hajdu, Dániel

Nokia Solutions and Networks Kft.

hajdudaniel.hd@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ

A vállalatirányítás és a kreatív számvitel közötti kapcsolat vizsgálata a számviteli botrányokat (Enron, WorldCom, Satyam) követően került előtérbe. A vállalatirányítás egy olyan aktuális kérdés, amely hatással van a kreatív könyvelésre. Amennyiben a vállalkozások kreatív könyvelési technikákat alkalmaznak, a vállalat gyengeségeire utalhatnak. Ebben a cikkben a kreatív könyvelés és a vállalatirányítás közötti kapcsolatot vizsgáljuk a Transparency and Disclosure Index (Vállalati transzparencia és vállalati közzététel index – TDI) segítségével. A vizsgálat lehetővé teszi a vállalat felépítésének, működésének átláthatóságát, a különféle vállalati információk közzétételének mérését, a vállalatok által nyilvánosan elérhető adatok alapján. Az adatok befolyásolásának mérésére teljesítménymutatókat vonunk be az elemzésbe, másrészt korrelációanalízis segítségével vizsgáljuk a vállalatirányítás és a számviteli kreativitás mérése közötti kapcsolatot. A kapott eredmények alapján a vállalatirányítás és a kreatív számvitel között egy közepesen erős, negatív kapcsolat figyelhető meg.

KULCSSZAVAK: számvitel szabályozása, kreatív számvitel, vállalatirányítás, korrelációanalízis, Transparency and Disclosure Index

JEL-KÓDOK: M40, M41

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2021_3_4

A SZÁMVITEL SZABÁLYOZÁSA

A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény bevezetője szerint: „A piacgazdaság működéséhez nélkülözhetetlen, hogy a piac szereplői számára hozzáférhetően, döntéseik megalapozása érdekében mind a vállalkozó, mind a nem nyereségorientált szervezetek, valamint az egyéb gazdálkodást folytató szervezetek vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről és azok alakulásáról objektív információk álljanak rendelkezésre.”

Ezen információkat a számvitel állítja elő, amelyet Sztanó (2019) két dimenzióban értelmez. Egyrészt a tájékoztatás eszközeként, mivel a számviteli törvény célja szerint tájékoztatást ad a vállalkozás vagyonáról, annak változásáról, valamint arról, hogy a vagyon hasznosítása mennyire eredményes, vagyis milyen nagyságú eredményt ért el a vállalkozó. Másrészt gyakorlati tevékenységként, amely a vagyon mozgását, változását, az eredmény alakulását figyeli, méri és feljegyzi, tájékoztatást ad ezek alakulásáról. Ezek a számviteli információk Budai (2006) szerint a vállalkozások teljes információs vagyonának egy jól körülhatárolható része, a számviteli információs rendszer által rögzített információk halmaza. Ezek szükségesek egyrészt a piac szereplőinek, a külső felhasználóknak, akiket elsősorban a vállalkozás vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzete érdekel, másrészt pedig a vezetői döntésekhez, ellenőrzéshez a vállalkozáson belül, azaz a belső felhasználóknak.

Számviteli információs rendszernek két nyilvántartási módját különböztetjük meg. Az egyszeres könyvvitelnél a nyilvántartás pénzforgalmi szemléletet követ, a gazdasági eseményeket a pénzmozgással egyidejűleg rögzíti. A másik a kettős könyvvitel, amely eredmény szemléletű, azaz a gazdasági eseményeket pénzmozgástól függetlenül tartja nyilván. Az eredmény szemléletű számvitel Tóth (2020) szerint az összehasonlíthatóság, naprakészség, átláthatóság és megbízhatóság fokozódását ered-

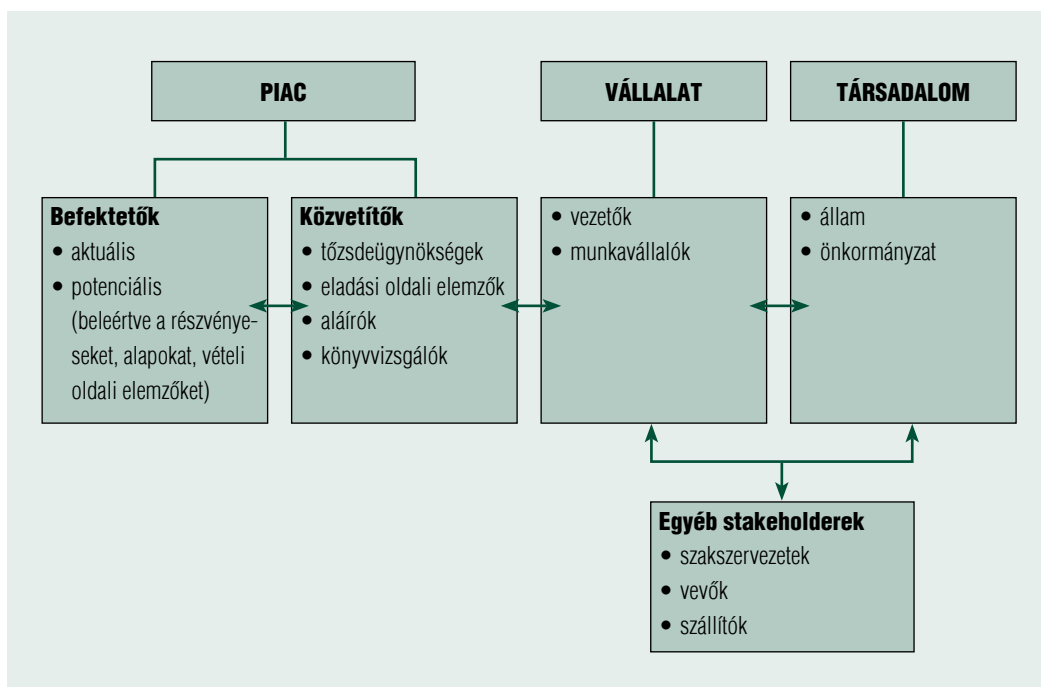
ményezi. Hasonlóan vélekednek Simon et al. (2018), akik szerint az eredmény szemléletű elszámolás bevezetése a közszférában mindenre kiterjedő, valódi képet tud adni a kormányzati szektor pénzügyi és gazdasági helyzetéről, és ehhez kapcsolódóan az eszközök és források, valamint a bevételek és ráfordítások értékének alakulásáról. Ezen megállapítások ugyanakkor nemcsak a közszférában, hanem a versenyszférában is teljesülnek.

Összességében tehát a számvitel olyan információs rendszernek tekinthető, amely kielégíti az információs igényeket. Az információs igényeket a vállalatokkal szemben a számviteli beszámoló felhasználói támasztják, ők a vállalat stakeholderei, érintettjei. Azok a személyek, csoportok, akik valamilyen módon képesek befolyásolni a vállalat teljesítményét, hatással lehetnek a vállalat stratégiájára (Hill, Jones, 2008), azaz a számviteli manipuláció résztvevői. Ezen érdekelteket az 1. ábra szemlélteti.

KREATÍV SZÁMVITEL

Mivel országonként eltérő szabályok, törvények, előírások szabályozzák a számviteli tevékenységet, a szabályalkotók és standardok megalkotói törekednek a lehető legpontosabban megfogalmazott szabályok megteremtésére. Az előírások azonban nem képesek teljeskörűen lefedni a beszámoló készítés alapjául szolgáló pénzügyi számvitel egész területét, amelynek következtében a számviteli manipuláció résztvevői a számadatokat befolyásolják, különböző eszközökkel saját érdekeiknek megfelelően alakítják. A nemzetközi szakirodalomban leggyakrabban előforduló, a manipulációra vonatkozó kifejezések az *earnings management* (eredménymenedzsment) és a *creative accounting* (kreatív számvitel). A kreatív számvitelt a következő megnevezésekkel lehet illetni: *cooking the books* (a könyvek megfőzése, Lomax, 2003), *window dressing* (kirakatrende-

A SZÁMVITELI MANIPULÁCIÓ RÉSZTVEVŐI

Forrás: saját szerkesztés Stolowy-Breton (2004) ábrája alapján

zés, Teoh et al., 1998), *income smoothing* (bevételek simítás, Chong, 2006), *aggressive accounting* (agresszív számvitel Mulford, Comiskey, 2002), *massaging the numbers/figures* (a számok masszírozása, ACCA, é.n.), *cosmetic accounting* (kozmetikázott számvitel, Karim et al., 2011).

A vizsgált szakirodalmak alapján sem bontható ki egységes és pontos meghatározás a számvitelben előforduló kreativitásra, mint ahogy a kreatív számvitel megítélésében sem tapasztalható egység. Schipper (1989) az *earnings management* kifejezés alatt a közéleti manipulációját (*disclosure management*), tervszerű beavatkozást ért a pénzügyi beszámolás folyamatába. Naser (1993) szerint a kreatív számvitel olyan folyamat, amely kihasználva a szabályokban lévő réseket, manipulálja a számviteli információkat, és (vissza)élve a rugalmassággal, azokat a mérési, értékelési és

informális módszereket választja, amelyek a számviteli beszámolókat a menedzserek elvárásai szerint módosítják. Healy, Wahlen (1999) szerint akkor beszélhetünk *earnings managementről*, amikor a menedzserek arra használják a megítélési lehetőségeket, hogy a pénzügyi jelentésekkel egyrészt félrevezessenek néhány stakeholdert a vállalat gazdasági teljesítményével kapcsolatosan, valamint hogy befolyásolják a beszámoló számadatain alapuló szerződéses kimeneteket. Mulford és Comiskey (2002) különböző fogalmakként említik az *earnings managementet* és a *creative accountingot*, ugyanakkor Amat és Gowthorpe (2004) munkájukban a *creative accounting* és az *earnings management* elnevezéseket egymás szinonimájának tekintik, míg a számvitelben előforduló kreativitást úgy jellemzik, hogy az nem más, mint a számviteli kimutatások átalakítása a számviteli választá-

sok, becslések és más, a számviteli szabályozás által megengedett módszerek alkalmazásával. Jones (2011) könyvében utal arra, hogy az amerikai (Mulford és Comiskey által megfogalmazott) definíció, amely alapján a kreatív számvitel a csalást is magába foglalja, ellentétes az angol definícióval, amely a csalást különállóvá teszi a kreatív számviteltől.

A kreativitás ma sem jelenthet csalást, hanem a jogszabályi előírások között lavírozó, legális könyvelési megoldásokat alkalmazó, gondolkodó, ötletes, aktív és invenciózus könyvelési technikákat használó számviteli vezető dicsérő, munkáját elismerő jelző (Lukács, 2007).

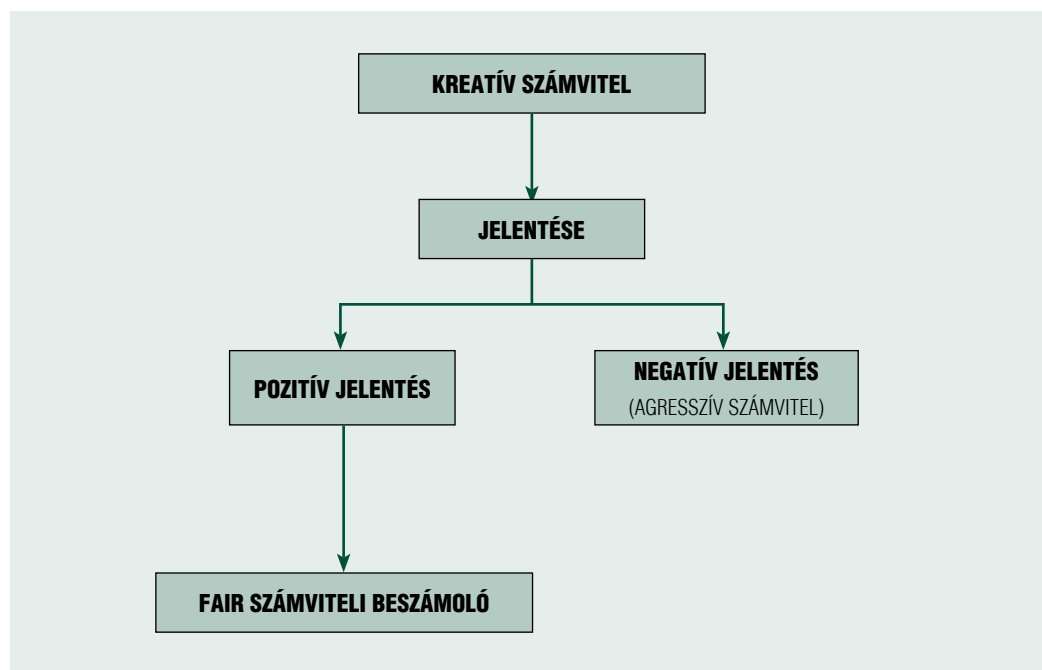
A nemzetközi szakirodalmak tanulmányozása során az is látható, hogy eltérés van az egyes értelmezések között, erre utal a következő idézet is: „*kreatív könyvelés olyan, mint*

egy fegyver. Ha megfelelően használják, hatalmas előnyt jelenthet a használója számára, viszont ha rosszul bánnak vele, vagy rossz kezekbe kerül, nagy kárt okozhat.” (Shah et al., 2011, p. 531.) Vélemények szerint a *creative accounting* és az *earnings management* megegyeznek és elkülönülnek a csalástól, alapvetően pozitív vetületben értelmezve a kreatív számvitelt. Ezzel szemben vannak olyan nézőpontok, amelyek szerint a *creative accounting* magába foglalhatja a csalást is, amellyel már egy negatív értelmezési lehetőséget is társít a pozitív értelmezés mellé.

A 2. ábrán a kreatív számvitel kétféle jelentéstartalmának elkülönítése látható, amely Kaminski (2014) tanulmánya alapján kerül bemutatásra. Ennek megfelelően beszélhetünk pozitív és negatív jelentéssel bíró kreatív számvitelről. Előbbi esetben a kreatív eszközök al-

2. ábra

A KREATÍV SZÁMVITEL ÉS AZ AGRÉSSZÍV SZÁMVITEL ELKÜLÖNÍTÉSE

Forrás: Kaminski (2014) alapján saját szerkesztés

kalmazásával még megbízható és valós összképet biztosító számviteli beszámoló készíthető, míg az utóbbi esetben nem, és az agresszív számvitelnek köszönhetően a kreativitás már illegálisnak tekinthető.

Kiindulva a kreatív technikák alkalmazása mögötti szándékosságból, felvetődhet két kapcsolódó jogi fogalom, a csalás elkövetése, valamint a számviteli rend megsértése is. Ennek megfelelően fontos feltenni a következő kérdéseket, hogy mi minősül csalásnak és a számviteli rend megsértésének?

A magyar jogszabályozásban két, ide vonatkozó bekezdést érdemes megemlítenünk, mindkettő a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényből (továbbiakban Btk.) származik. A Btk. 373. § 1. bekezdésében definiálja a csalást, amely alapján *„aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el.”* A számvitel rendjének megsértését a Btk. a 403. § 1. bekezdésében tárgyalja, amely alapján *„aki a számvitelről szóló törvényben vagy a felhatalmazásán alapuló jogszabályokban előírt bizonylati rendet megsérti vagy könyvvizetési, beszámolóképzési kötelezettségét megszegi, és ezzel a megbízható és valós képet lényegesen befolyásoló hibát idéz elő, vagy az adott üzleti évet érintően vagyoni helyzete áttekintését, illetve ellenőrzését megghiúsítja”.*

Könyvvizsgálati megközelítésben, a csalást a 240. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 11. a) bekezdése az alábbiak szerint értelmezi: *„a vezetésen, az irányítással megbízott személyeken, a munkavállalókon vagy harmadik feleken belül egy vagy több személy által szándékosan elkövetett cselekedet, amely együtt jár a méltánytalan vagy illegális előny szerzése céljából alkalmazott megtévesztéssel.”*

Bár a kreatív számvitel és a csalás között igen szűk a határvonal, a nemzetközi számviteli szakirodalomban fellelhető meghatározásokat, illetve a Btk. és a nemzetközi könyvvizsgálati standard által definiált csalást figyelembe

véve úgy véljük, hogy a kreatív számvitel, illetve annak alkalmazása nem elítélendő, büntetendő magatartás, amíg megbízható és valós összkép alakul ki a vállalkozásokról az általuk nyilvánosságra hozott beszámolók vizsgálata során.

A kreatív számvitel pozitív és negatív jelentéstartalmát megvizsgálva a következőkben megvizsgáljuk, melyek azok az eszközök, technikák, amelyek a számviteli kimutatások számadatainak manipulálásakor figyelembe vehetők.

KREATÍV SZÁMVITELI TECHNIKÁK

A mérleg és az eredménykimutatás manipulációjához olyan könyvelési megoldások szükségesek, amelyekkel a kívánt módosítások elérhetők. A szakirodalomban a leggyakrabban megfogalmazott kreatív számviteli technikák közül a következők emelhetők ki, amelynek vizsgálatával *Bedőházi* (2009) is foglalkozik.

ÉRTÉKESÍTÉS ELŐRE TÖRTÉNŐ LEKÖNYVELÉSE: a mérlegfordulónap közeli gazdasági események esetében lehet érdekes, kérdéses, hogy az adott gazdasági esemény melyik időszakra kerül lekönyvelésre. Olyan tételeket könyvelünk le előre, amelyek csak a következő üzleti évben merülnek fel, az ideai üzleti év eredményét növelik, a tényleges teljesítésükre pedig csak a következő üzleti évben kerül sor.

COOKIE JAR RESERVES (SÜTEMÉNYESDOBOZTARTALÉKOK): A technika elnevezése arra utal, hogy a vállalat tartalékot képez, amelynek során felvállalja, hogy a jobb évek eredményeinek terhére tartalékol, amiket majd rossz időkben tud felhasználni az eredmény javítására.

BIG BATH ACCOUNTING: Új menedzsment kinevezésekor, illetve nagyobb átszervezésekkor alkalmazzák. Az adott üzleti évi eredményt beáldozzák, hogy megtisztítsák a mérlegüket, minél nagyobb arányú költséget írjanak le, figyelembe véve a készletértékelési módszer

reket vagy pedig az immateriális javak és tárgyi eszközök értékcsökkenési leírását. Ezzel a technikával a későbbi időszakokban érhető el nagyobb eredmények.

KÉSZLETEK ÉRTÉKELÉSE: A vállalkozás a készletek értékelése során választhat a FIFO- és a súlyozott átlagáras módszer közül.

ÉRTÉKSÖKKENÉSI MÓDSZER VÁLASZTÁSA: A vállalkozásnak a tárgyi eszközök tekintetében is lehetősége van az adatok manipulálására, értékcsökkenési módszer választása szempontjából. Az eszközök amortizálható értékét a hasznos élettartam alatt fel kell osztani. Az értékcsökkenési leírás módszere lehet lineáris (évente azonos mértékű értékcsökkenés kerül elszámolásra), degresszív (az első évi nagyobb értékcsökkenési elszámolást követően egyre kisebb mértékben csökkentik az eszköz értékét, amivel a ráfordítások évről évre csökkennek, a profit pedig évről évre nő) és teljesítményarányos.

CSEREÜGYLET: Két vállalat egymásnak azonos eszközöket értékesít, amely így mindkét vállalat esetében a bevételek emelkedését okozza. A tranzakció ugyanakkor az eredményt nem módosítja, hiszen a bevételek és a kiadások összege megegyezik.

Látható, hogy többféle módon érhető el a számviteli kimutatások manipulációja, amely azonban felveti annak a kérdését, hogy mennyire átlátható egy vállalat, amennyiben ilyen eszközök, technikák alkalmazásához folyamodik.

VÁLLALATI TRANSPARENTIA

A vállalatok transzparenciáját, átlátható működését támogatja a 2004-ben kiadott és 2013-ban átdolgozott Átláthatósági Irányelv (2013/50/EU Transparency Directive, TD), amelynek célja, hogy biztosítsa az információk átláthatóságát a befektetők részére, időszaki és folyamatban lévő szabályozott információk közzétételének és ezen adatok publikus terjesztésének rendszeres folyamán keresztül.

A szabályozott piacra bevezetett értékpapírok kibocsátóinak három típusú riportot kell rendszeresen elkészíteniük, amely az éves jelentésből, a féléves jelentésből és az időszakos jelentésből áll. Az éves jelentésben közzé kell tenni az auditált számviteli beszámolót, amelyet a 2002/1616/EK-rendelettel összhangban a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok (International Financial Reporting Standards – IFRS-ek) szerint állítottak össze, a vezetőségi beszámolót és kibocsátó felelősségvállalási nyilatkozatait. Az időszakos jelentésben pedig az elmúlt félévhez képest a vállalat pénzügyi helyzetében bekövetkezett legfontosabb változásokat kell közzétenni legalább 10 héttel a félév kezdete és legkésőbb 6 héttel a félév vége előtt. Ezen túlmenően az információknak meg kell felelniük a piaci visszaélésekre vonatkozó irányelvnek (2003/6/EK) is.

KREATÍV SZÁMVITEL ÉS VÁLLALATI TRANSPARENTIA VIZSGÁLATA

A szakma a századforduló óta élénkebben foglalkozik a számviteli tevékenységgel. A 21. század elején több amerikai vállalat bukását okozta a vállalati teljesítmény torzított kimutatása nyomán bekövetkezett vállalati krízis. A 2001-es Enron-botrányt követően került leginkább előtérbe a kreatív számvitel, valamint a vállalatirányítás átláthatóságának kérdése. A vállalatirányítás felelős a vállalat működéséért, a vezetőségért, a működés átláthatóságáért, a számviteli kimutatások elkészítéséért és tartalmáért. Ennek következtében fontos megvizsgálni a vállalati transzparencia és a kreatív számviteli módszerek alkalmazása közötti kapcsolatot.

A szakirodalomban sokan többféleképpen vizsgálták a számviteli információk minőségét, a számvitel kreativitását, mint Healy (1985), DeAngelo (1986), Jones (1991), Dechow et al. (1995) az általuk alkalmazott modelleken ke-

resztül. *Mudel* (2016) a számviteli kreativitás vizsgálatát kiegészítette a vállalati transzparen-ciáéval. A tanulmány a továbbiakban e model-lel foglalkozik részletesen.

Mudel (2016) modellje

Mudel vizsgálata során a Transparency and Disclosure Index (TDI-) módszert alkalmazta, amely a vállalatirányítás és a manipulációk közötti kapcsolatra helyezi a hangsúlyt, két tényező, a vállalati transzparen-cia (Transparency) és a vállalati közzétételek (Disclosure) kvantitatív mérésével. A tanul-mány *Black et al.* (2003) tanulmányához nyú-lik vissza, ahol a kérdőíves kutatás során 123 tényezőt alkalmaztak, amelyből 38 vált rele-vánssá a kutatáshoz. Ezeket öt csoportba sorol-ták: részvényesek jogai, az igazgatóság, a külső (független) igazgatók, a felügyelő bizottság, va-lamint a befektetők felé történő közzététel ka-tegóriákba. *Black et al.* (2003) szempontrend-szeréből indult ki *Bebczuk* (2005) és dolgozta át. A TDI révén próbálta meg mérni a vállalati információk átláthatóságát és a külső befekte-tők védettségének fokát, ezen keresztül pedig a vállalaton belüliek és kívüliek erejének egyen-súlyát is. 32 tényezőt vizsgált, amelyet három csoportba sorolt: igazgatótanács, közzététel és a részvényesek információi. *Bebczuk* kutatását *Mudel* továbbfejlesztette, aki a számviteli mu-tatószámok körét kibővítette, és célul tűzte ki a vállalatirányítás és a kreatív számvitel közötti kapcsolat mérését.

A MODELLEZÉS

Választásunk azért a Transparency and Disclosure Index (TDI-) modellre esett, mert ezen módszer segítségével objektív szempontok alapján lehetőség van az egyes vállalatok átlátha-tóságának vizsgálatára. A módszer előnye komp-

lexitásában is megmutatkozik, hiszen nemcsak kvantitatív, a vállalatok által nyilvánosságra hozott számviteli beszámolókon alapuló számada-tokat, mutatókat veszi figyelembe, hanem kva-litatív, a vállalatok által közölt, nyilvánosan elérhető vállalati dokumentumokat, informáci-ókat is, amelyek egyaránt jelezhetik a vállalati transzparen-cia sérülését és az ebből esetlegesen bekövetkező számviteli visszaéléseket.

Az általunk választott modell ennek meg-felelően három lépésből tevődik össze. Az első lépés a TDI meghatározása, amelynek cél-ja, hogy a vállalatirányítás kvantitatív módon mérhető legyen, ami a vállalat transzparen-ciáján és a közzétételein keresztül valósul meg. A tényezők kialakítása során az index megha-tározásához 30 tényezőt vizsgáltunk vállalato-nként, a rendelkezésre álló publikus adataik felhasználásával, weboldalaik, valamint az azo-kon található egyéb vállalati dokumentumok, jelentések áttekintésével. Az egyes tényezők ér-tékelése binárisan – 0–1 értékeléssel – történt, ahol a 0 az adott vállalatra nem jellemző, vagy nem elérhető információ, míg az 1 a részlege-sen vagy teljes mértékben elérhető információ.

A tényezőket három fő kategóriába so-roltuk, az igazgatótanács (a modellezésben *TDI-Board*), a közzététel (*TDI-Disclosure*), valamint a tulajdonosok, részvényesek (*TDI-Shareholders*), ezek a TDI alindexei. Az igaz-gatótanács kategóriája alatt olyan tényezőket vizsgáltunk, amelyek a vezetés felépítésére, el-járásaira, díjazására vonatkoznak. Ezen alka-tegórián belül 11 tényező került vizsgálatra. Ilyen az igazgatók függetlenségi kritériumai-nak vizsgálata, ezalatt azt értve, hogy a válla-lat nyilvánosan elérhető dokumentumai kö-zött megjelenik-e olyan belső szabályzat vagy iránymutatás, amely leírja, hogy mely esetek-ben minősül az igazgatótanács tagja független-nek, valamint melyek a kizáró esetek. A jelen-legi igazgatók hivatali éveinek feltüntetésénél azt ellenőriztük, hogy a vállalat által közzétett publikus információk között szerepel-e, hogy

a vizsgálat elvégzésekor az igazgatótanácsban szereplő tagok mióta viselik ezen tisztségüket. Továbbá olyan információk meglétét is kutattuk és ellenőriztük, mint az igazgatók magatartási kódexe (Code of Conduct), a menedzserek és igazgatók díjazására vonatkozó információk, valamint a menedzserek és igazgatók fizetési formájára, teljesítménybérükre reflektáló adatok, illetve az általuk tulajdonolt részvények száma. Ezen kívül vizsgáltuk az igazgatótanács összetételét is, hogy abban hány független és hány nem független igazgató kap helyet. Szintén vizsgálat alá vontuk a publikus információkat abban a tekintetben, hogy azok kiternek-e az új igazgatók jelölési eljárásának folyamatára, a különféle igazgatósági bizottságok összetételére és ezen bizottságok tevékenységének részleteire.

A közzététel vizsgálatánál 14 szempontot vettünk figyelembe. Fókuszunkat elsőként a fő tisztségviselők életrajzára helyeztük, hogy a vállalat által közzétett információk tartalmazzák-e a fő tisztségviselők – elnökök, alelnökök, a felügyelőbizottság és az auditbizottság tagjainak – életrajzát, továbbá a vállalat igazgatóinak életrajzát. Vizsgáltuk ezen kívül a jövőbeni események naptárának elérhetőségét a vállalatok weboldalain, amely főként befektetői szemmel lehet érdekes, hiszen ezen keresztül is értesülhetnek az éves közgyűlések, valamint egyéb, a vállalat közzétételéhez kapcsolódó események időpontjairól, részleteiről. Ezeken kívül a további tényezőket vontuk vizsgálat alá: a vállalat weboldalának, valamint fő dokumentumainak angol nyelvű elérhetősége, az utolsó öt lezárt üzleti év pénzügyi mutatóinak a számviteli beszámólótól elkülönített prezentációja, a vállalat stratégiai tervei, a tervek előre vetítése a következő öt évre, a szabálytalanságok bejelentésére vonatkozó rendelkezések, a közgyűlési határozatok publikációja, az új igazgatók kinevezési eljárásának részletei, a független könyvvizsgálói jelentés, a vállalati felelősségvállalási jelentés (Corporate Social Responsibility/

CSR-jelentés), az IFRS-ek alkalmazása, hitelértékelési információk.

A harmadik kategória a tulajdonosokra és részvényesekre, valamint az osztalékfizetésre vonatkozó adatok alapján került meghatározásra, a következő öt tényező szerint: a vállalat tulajdonjogának részletei – a fő részvényesek, a forgalomban lévő részvények típusa és mennyisége, a belső vállalatirányítási standardok dokumentációja, az utolsó öt lezárt üzleti év osztalékfizetési politikája, a jövőben várható osztalékfizetési politika.

A módszer második lépéseként a kreatív könyvelést a vállalat teljesítményén keresztül mérjük. Ahogy azt az irodalomban láthatjuk, számviteli technikákat alkalmaznak a jobb vállalati teljesítmény bemutatására, részvényesek bevonására. Mivel a kreatív könyvelés nem közvetlenül mérhető, ezért annak mérésére teljesítménymutatókat használunk, a vállalatok utolsó öt (2015–2019) lezárt üzleti évének főbb számviteli mutatószámait vizsgáljuk konszolidált éves beszámolóikon keresztül. Ehhez hat mutatószámot használtunk fel, ezek az eszközarányos megtérülés (ROA, Return on Assets), a saját tőkearányos megtérülés (ROE, Return on Equity) és a lekötött tőkével arányos megtérülés (ROCE, Return on Capital Employed) mutatói, az idegen tőke/saját tőke aránya (D/E, Debt-to-Equity), a P/E (Price-to-Earnings) -arány, ami megmutatja, hogy a részvény piaci értéke mekkora az egy részvényre jutó eredményhez képest. Ezenkívül a Tobin-féle Q-mutatót vettük figyelembe, amely a vállalat piaci értékét veti össze a vállalat belső értékével, ennek megfelelően a következő képlettel kalkuláltunk:

$$Q = \frac{\text{Részvényárfolyam} \times \text{Forgalomban lévő részvények}}{\text{Összes eszköz}}$$

A figyelembe vett mutatók érintik az eszközök és kötelezettségek változását, a profitabilitást, a piaci hatások megjelenését, így képesek

lehetnek arra, hogy jelezzék az esetleges kreatív tényezőket. Fontos megjegyezni, hogy a részvényárfolyamról az üzleti év utolsó napján aktuális árfolyamot használtuk fel.

A szükséges adatok összegyűjtését követően harmadik lépésként – SPSS statisztikai szoftver segítségével – vizsgáltuk az egyes adatok természetét, valamint az egyes tényezők közötti kapcsolatot, a modellt lefuttatásával kapott leíró statisztikán és korrelációs mátrixon keresztül.

A kreatív könyvelés és a vállalatirányítás közötti kapcsolat bemutatásához a mintát 13 tőzsdén jegyzett autógyártó vállalatból állítottuk össze. Ez a 13 vállalat a Suzuki, Subaru, Ford, General Motors, Volkswagen, Toyota, Renault, Nissan, Mitsubishi, Honda, BMW, Daimler és a Kia.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Az adatgyűjtés eredményeként számszerűsíteni lehetett, hogy a vizsgált adatok a kutatás alapját képező vállalkozásoknál milyen mértékben voltak elérhetőek. Tekintettel arra, hogy ezen információkat változás esetén aktualizálják a vállalatok, a változás előtti állapot feltüntetése nélkül, az adatok elérhetősége az elvégzett vizsgálat időpontjára, azaz a 2019-es üzleti évre korlátozódik. Ekkor a vizsgált szempontok közül 15-nél volt megtalálható a szükséges információ az összes vállalatnál, amelyet az *1. táblázat* szemléltet.

A vizsgált adatok összegyűjtését követően a modellezést az SPSS statisztikai szoftver segítségével futtattuk le, amelynek eredménye a *2. táblázatban* látható leíró statisztika.

A ROCE – mint lekötött tőkével arányos megtérülés – a befektetett tőke megtérülését vizsgálja. Azt mutatja meg, hogy a vállalat képes-e arra, hogy profitot termeljen az általa alkalmazott összes tőkéből. A magas ROCE bizonyítja a tőke hatékony felhasználását, és mindig nagyobb kell lennie, mint a tőke költsége.

Láthatjuk, hogy az átlagos ROCE 7,57 százalékos és a szórása 5,66, amely nem mutat nagy eltérést a vállalatok között, ugyanakkor hatékony felhasználását jelenti a lekötött tőkének.

Az eszközarányos megtérülés ROA értékeinek szóródása a tartományban alacsony. Az átlagos ROA 3,23 százalékos, amely annak köszönhető, hogy a vállalatoknak magas eszközállománnyal kell rendelkezniük a megfelelő minőségű személygépkocsik gyártásához. Másrészt a ROA alacsony volta abból származott, hogy a vizsgált időszakban néhány cég veszteséggel zárta az üzleti évet, amely az átlagos ROA csökkenéséhez vezetett.

A D/E-arány a vállalatok eladósodottságát, tőkeáttételét mutatja meg. Amennyiben magas, akkor a vállalatok sok idegen forrást használnak fel finanszírozásaikhoz, amivel a nyereség növelhető, ugyanakkor a kifizetett kamatok ezt csökkenthetik, valamint, ha túl sok idegen forrást használ a vállalkozás, megnövekszik a csőd veszélye. A vállalatok átlagos tőkeáttétele 3,95, ami magasnak számít, hiszen így a rendelkezésre álló forrásuk nagyjából négyötöde idegen forrásból származik, jellemzően pedig ebből finanszírozzák eszközeiket. Mivel a vállalkozások nagy összegű adósságot tartanak, ezért a korábban tárgyalt ROCE hasznos a vállalkozások számára.

A P/E-ráta a részvényárfolyam és a vállalat egy részvényre jutó eredménye közötti kapcsolatot fejezi ki. A P/E-mutató azt mutatja meg számunkra, hogy a vállalat hány év alatt termel az árának megfelelő mennyiséget. Ez az autógyártó vállalatok esetében 14 év. A vállalatok átlagos P/E aránya a vizsgált időszakban 13,99, szórása 98,06, ami 7,83 ferdeséget mutat, amely minden tényezőnél nagyobb. A Sibilis Research 2019-re kalkulált, 49 ország összesen 3000 tőzsdén jegyzett vállalatát tartalmazó világindexének 18,99-es P/E-mutatóját alapul véve arra következtethetünk, hogy az autógyártó vállalatok befektetők részére gyorsabban térülnek meg a befektetéseik.

A VIZSGÁLATI SZEMPONTOK ELŐFORDULÁSA A KIVÁLASZTOTT VÁLLALATOK KÖRÉBEN

Vizsgált szempontok	Információ elérhetősége %
Igazgatótanács	
1. Az igazgatók függetlenségi kritériumai, leírás a független és nem független tagok megválasztására	100,00
2. A jelenlegi igazgatók hivatali éve, mióta/hány éve töltik be az adott pozíciót	100,00
3. Igazgatók magatartási kódexe (Code of Conduct)	92,31
4. Menedzseri és igazgatói díjak	92,31
5. A menedzserek és igazgatók fizetési formája (pénz, részvény, részvényopció)	69,23
6. Teljesítménybér	46,15
7. Menedzseri és igazgatói részvények	100,00
8. A független igazgatók száma és/vagy aránya az igazgatótanácsban	100,00
9. Az új igazgatók jelölési eljárásának részletei	61,54
10. A különböző igazgatói bizottságok összetétele	76,92
11. A különböző igazgatói bizottságok tevékenységének részletei	69,23
Közzététel	
12. A fő tisztségviselők (elnökök, alelnökök, felügyelőbizottsági és auditbizottsági tagok) életrajza	100,00
13. Az igazgatók életrajza	100,00
14. A jövőbeni események naptára az éves közgyűlésekre, negyedéves jelentésekre, egyéb közérdekű vállalati eseményekre vonatkozóan	100,00
15. A vállalat weboldalának angol nyelvű fordítása	100,00
16. A vállalat fő dokumentumainak angol nyelvű változata	100,00
17. Az utolsó öt év pénzügyi mutatói	61,54
18. Stratégiai tervek és előrevetítésük a következő évekre	100,00
19. A szabálytalanságok bejelentésének politikája, szabályai	61,54
20. A közgyűlési határozatok publikációja	84,62
21. Az új igazgatók kinevezési eljárásának részletei	46,15
22. Független könyvvizsgálói jelentés	100,00
23. A vállalat társadalmi felelősségvállalási jelentése	100,00
24. Az IFRS-ek alkalmazása	100,00
25. Hitelértékelési információk	92,31

Vizsgált szempontok		Információ elérhetősége %
Tulajdonosok, részvényesek		
26.	A vállalat tulajdonjogának részletei (fő részvényesek)	100,00
27.	A forgalomban lévő részvények típusai és mennyisége	100,00
28.	A belső vállalatiirányítási standardok dokumentációja	53,85
29.	Osztalékpolitika az utóbbi öt évben	84,62
30.	A jövőbeni várható osztalékfizetési politika	76,92

Forrás: saját szerkesztés saját gyűjtés alapján

2. táblázat

LEÍRÓ STATISZTIKA

	Vizsgált időszakok száma	Minimum	Maximum	Átlag	Sztenderd szórás	Ferdesség		Merekség	
							Sztenderd hiba		Sztenderd hiba
ROCE	65	-6,310	34,61	7,571	5,6594	2,114	0,297	8,466	0,586
ROA	65	-3,950	16,84	3,228	2,8010	1,652	0,297	8,475	0,586
D/E	65	0,852	21,04	3,951	4,8552	2,736	0,297	6,677	0,586
P/E-mutató	65	-82,550	785,36	13,999	98,0616	7,826	0,297	62,573	0,586
Tobin Q	65	0,0210	45,87	12,715	13,1681	0,507	0,297	-1,039	0,586
Valid N	65								

Rövidítések jegyzéke:

ROCE: Return on Capital Employed – Lekötött tőkével arányos megtérülés

ROA: Return on Assets – Eszközarányos megtérülés

D/E: Debt-to-Equity Ratio – Idegen tőke / sajáttőke aránya mutató

P/E: Price to Earnings – Árfolyam és nyereség aránya

Tobin Q: a vállalat piaci/belső értéke

Forrás: saját szerkesztés SPSS segítségével

A Tobin által megalkotott Q-ráta azt mutatja, hogy az adott vállalat alulértékelt vagy túlértékelt. Ennek meghatározásához a vállalat piaci értékét és könyv szerinti értékét kell figyelembe vennünk. A minimális Tobin Q értéke 0,021, a maximális Tobin Q értéke 45,87 és az

átlagos Tobin Q 12,72, amely a cégérték túlértékelését eredményezi. A vizsgált vállalatok között szerepelnek olyan vállalkozások, amelyek a Tobin Q alapján alulértékelték, amelyből következően a befektetők számára vonzó lehet felvásárlás szempontjából.

A leíró statisztika segítségével az autóipari vállalatok iparági jellemzőit és teljesítményeit megvizsgáltuk. Ahhoz, hogy megvizsgáljuk a vállalatok teljesítménye és a vállalatok transzparenciája közötti kapcsolatot, korrelációs mátrixra lesz szükségünk, amelyet a 3. táblázat szemléltet.

A korrelációs együttható (r) -1 és $+1$ közötti értéket vehet fel, ahol a $+1$ a lehető legerősebb egyezést és a 0 a lehető legnagyobb eltérést jelzi. A minta elemszámának növelésével egyre megbízhatóbban közelíti az elméleti korrelációs együtthatót. Szoros korreláció esetén sem szabad feltétlenül valós összefüggésre következtetni, mivel előfordulhat, hogy mind az x és mind az y változtatása egyértelműen következik egy harmadik w változó értékéből. A korrelációs érték elfogadásához a szignifikanciaszint vizsgálatára is szükségünk van $N-2$ szabadságfokú t -próba felhasználásával.

A vizsgálatunk során a kreatív számviteli technikák alkalmazása és a vállalatirányítás között keressük a kapcsolatot. A kiinduló hipotézisünk $H_0: \rho = 0$, ami azt jelenti, hogy a két vizsgálati tényező között nincs kapcsolat, azaz a kreatív számvitel és a vállalatirányítás nem kapcsolható össze egymással. Ha a t abszolút értéke nagyobb, mint az adott szignifikanciaszinthez és szabadságfokhoz tartozó kritikus érték, akkor a nullhipotézist elvetjük, tehát elfogadjuk a korreláció fennállását és r értéket, amellyel egyidejűleg elfogadjuk a korreláció alapján a két vizsgált tényező közötti kapcsolatot is.

A kapott korrelációs mátrixból látható, hogy szignifikáns kapcsolat figyelhető meg a ROCE és a ROA között, ami egy közepes-erős kapcsolat. Ennek magyarázata, hogy mindkét mutatószámot az összes eszköz értéke, illetve a tárgyévi eredmény befolyásolja. Továbbá megállapítható a mátrixból, hogy a ROE és ROA között szignifikáns és pozitív kapcsolat figyelhető meg. Ez esetünkben azt jelenti, hogy mindkét mutatószám alakulására az adó-

zott eredmény van hatással. A ROA és a D/E, valamint a ROCE és D/E között a végrehajtott teszt alapján közepesen erős negatív kapcsolat figyelhető meg, amelynek magyarázata, ha az adózott eredmény növekszik, a vállalkozás saját tőkéjében is növekedést idéz elő, melynek következtében a tőkeáttétel csökken.

A ROE, ROA, ROCE és a TDI-részvényesek között közepesen erős kapcsolat figyelhető meg, amely arra enged következtetni minket, hogy amennyiben a vállalkozás adózott eredménye javul, a kifizethető osztalék növekszik, amely a TDI-részvényesek részére is pozitívvan hat. A TDI és a TDI-igazgatótanács között a korreláció értéke $0,803$, ami szignifikáns, erős kapcsolatot jelent. A TDI, valamint a TDI-közzététel közötti kapcsolat korrelációs értéke, $0,485$, ami egy szignifikáns, közepesen erős kapcsolatot jelent. A tőkefeszültség, azaz az idegen és saját tőke aránya befolyásolja az igazgatótanácsra kapott és közzétételre vonatkozó értéket, ellentétes irányba. Amennyiben a tőkefeszültség növekszik, mind az igazgatótanácsra, mind a közzétételre képezhető érték romlik, míg fordított esetben, ha a saját tőke és idegen tőke aránya csökken, az igazgatótanácsra, illetve a közzétételre képezhető érték javul. Az igazgatótanács és a közzétett információk hatást gyakorolnak a manipulációk kivitelezésére, ezért megállapítható, hogy amennyiben a vállalati adatokat manipulálják, a vállalat működése kevésbé átlátható. A modellezés során bizonyításra került, hogy a vállalatirányítás és a kreatív számvitel között egy közepesen erős, negatív kapcsolat figyelhető meg, amely esetben természetesen meg kell említeni, hogy ennek a mérése nehéz. A kapott eredmények magyarázataként szolgálhat, hogy a vállalatirányítás és a kreatív könyvelés közötti kapcsolat a tulajdon és az irányítás, azaz a megbízó és ügynök közötti konfliktus miatt valósul meg. A vezetők mérlegelési jogkörének hatása a számviteli módszerek alkalmazásában addig nem tekinthető manipulatívának, amíg a mér-

A MODELL KORRELÁCIÓS EGYÜTTTHATÓI

		ROA	ROE	ROCE	D/E	P/E- mutató	TobinQ	TDI	TDI Board	TDI Disclo- sure	TDI Share- holder
ROA	Pearson-féle korreláció	1	0,765**	0,892**	-0,428**	-0,120	-0,037	0,020	-0,088	-0,136	0,426**
	Szig. (kétoldali)		0,000	0,000	0,000	0,340	0,768	0,872	0,486	0,281	0,000
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
ROE	Pearson-féle korreláció	0,765**	1	0,591**	-0,206	-0,127	0,153	-0,005	-0,059	-0,116	0,275*
	Szig. (kétoldali)	0,000		0,000	0,099	0,312	0,223	0,971	0,640	0,359	0,027
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
ROCE	Pearson-féle korreláció	0,892**	0,591**	1	-0,302*	-0,159	-0,124	0,048	0,032	-0,269*	0,431**
	Szig. (kétoldali)	0,000	0,000		0,014	0,207	0,323	0,707	0,798	0,030	0,000
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
D/E	Pearson-féle korreláció	-0,428**	-0,206	-0,302*	1	0,071	-0,165	0,033	-0,417**	-0,465**	-0,137
	Szig. (kétoldali)	0,000	0,099	0,014		0,573	0,188	0,795	0,001	0,000	0,276
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
P/E- mutató	Pearson-féle korreláció	-0,120	-0,127	-0,159	0,071	1	0,050	-0,080	-0,043	-0,076	-0,006
	Szig. (kétoldali)	0,340	0,312	0,207	0,573		0,691	0,527	0,733	0,549	0,959
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
Tobin Q	Pearson-féle korreláció	-0,037	0,153	-0,124	-0,165	0,050	1	-0,536**	-0,520**	-0,092	-0,146
	Szig. (kétoldali)	0,768	0,223	0,323	0,188	0,691		0,000	0,000	0,465	0,245
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
TDI	Pearson-féle korreláció	0,020	-0,005	0,048	0,033	-0,080	-0,536**	1	0,803**	0,485**	0,181
	Szig. (kétoldali)	0,872	0,971	0,707	0,795	0,527	0,000		0,000	0,000	0,150
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
TDI Board	Pearson-féle korreláció	-0,088	-0,059	0,032	-0,417**	-0,043	-0,520**	0,803**	1	0,032	-0,097
	Szig. (kétoldali)	0,486	0,640	0,798	0,001	0,733	0,000	0,000		0,799	0,443
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
TDI Disclo- sure	Pearson-féle korreláció	-0,136	-0,116	-0,269*	-0,465**	-0,076	-0,092	0,485**	0,032	1	-0,241
	Szig. (kétoldali)	0,281	0,359	0,030	0,000	0,549	0,465	0,000	0,799		0,054
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
TDI Share- holder	Pearson-féle korreláció	0,426**	0,275*	0,431**	-0,137	-0,006	-0,146	0,181	-0,097	-0,241	1
	Szig. (kétoldali)	0,000	0,027	0,000	0,276	0,959	0,245	0,150	0,443	0,054	
	Vizsgált időszakok száma	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65

Megjegyzés: ** A korreláció 0,01 szinten szignifikáns (kétoldali)

*A korreláció 0,05 szinten szignifikáns (kétoldali)

Forrás: saját szerkesztés SPSS segítségével

legelési jogkört a közétett beszámolók manipulálásának szándékával nem alkalmazzák. Ez összefügg azzal a ténnyel is, hogy a vezetők rövid távú személyes ösztönzőkre összpontosíthatnak, ahelyett, hogy a cég hosszú távú gazdasági sikerére összpontosítanának. Mindezek akkor jelennek meg, ha a tulajdonjog és a vállalat irányítása elválik egymástól, az e tekintetben felmerülő konfliktust az ügynökelmélet írja le. A konfliktusok a gazdasági erőforrások megosztásához és a bizalom hiányához kapcsolódnak. A befektetők és a vezetők közötti konfliktusokat az irodalom a kreatív könyvelés gyökerének tekinti (Mudel, 2016). Összességében elmondható, hogy amennyiben a vállalat vezetése kreatív számviteli technikákat alkalmaz, a vállalat transzparenciáját csökkenti, a vállalat működése kevésbé lesz átlátható.

KÖVETKEZTETÉSEK

A vállalatirányítás és a kreatív könyvelés közötti kapcsolat a tulajdon és irányítás, valamint az aszimmetrikus információ miatt következik be. A kreatív könyvelés a könyvelési

adatok manipulálásának folyamata a számviteli törvény/számviteli standard joghézagának kihasználásával a törvény keretein belül. Tanulmányunkban a kreatív könyvelés és a vállalatirányítás kapcsolatát vizsgáltuk TDI-módszer segítségével. A kreatív könyvelést ROA, ROCE, ROE, D/E, P/E és Tobin Q teljesítménymutatókkal mértük. Az elemzés lefolytatásához az SPSS statisztikai szoftvert hívtuk segítségül, amelynek segítségével vizsgáltuk az egyes tényezők közötti kapcsolatot korrelációs mátrixon keresztül. A korrelációban szignifikáns negatív kapcsolatot találtunk a ROA és a vállalat tőkeáttétele, illetve a ROCE és a vállalat tőkeáttétele között. Az igazgatótanács, a közzététel, a megfelelő tulajdonosi, részvényesi struktúra fontos szerepet játszanak a kreatív számviteli technikák vállalati nyilvántartásban történő megjelenésében. Az alkalmazott kreatív számviteli technikák minimalizálására van szükség annak érdekében, hogy a vállalkozások átláthatóbbak legyenek, és etikusabb magatartást tanúsítsanak. A szabályalkotó testületek részéről is szükséges volna az interakciókra, a kiskapuk lezárása érdekében. ■

IRODALOM

AMAT, O., GOWTHORPE, C. (2004). Creative Accounting: Nature, Incidence and Ethical Issues. *UPF Working Paper*, No. 749, <https://doi.org/10.2139/ssrn.563364>

BEB CZUK, R. N. (2005). Corporate Governance and Ownership: Measurement and Impact on Corporate Performance and Dividend Policies in Argentina. *IDB Working Paper*, No. 211

BEDŐHÁZI Z.-R. (2009). A Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok alkalmazásának hatása a

Magyar Tőzsdén jegyzett vállalatok számviteli minőségére. PhD-dolgozat, Pécs

BLACK et al. (2003). Does Corporate Governance Affect Firms' Market Values? Evidence for Korea. *Stanford Law School Working Paper*, No. 237, <https://doi.org/10.1093/jleo/ewj018>

BUDAI E. (2006). *Számviteli adatokra ható tényezők elemzése a változások összefoglalása*. Controlling trendek: A sikeres vállalatirányítás gyakorlata. Raabe Kiadó, 1–26. oldal

- CHONG, G. (2006). Is Income Smoothing Ethical? *The Journal of Corporate Accounting & Finance*. Volume 18. Issue 1, pp. 41–44, <https://doi.org/10.1002/jcaf.20261>
- DEANGELO, L. E. (1986). Accounting Numbers as Market Valuation Substitutes: A Study of Management Buyouts of Public Stockholders. *Accounting Review*, Volumen 61, Number 3, pp. 400–420
- DECHOW, P. M., SLOAN, R. G., SWEENEY, A. P. (1995). Detecting earnings management. *Accounting Review*, Volumen 70, Number 2, pp. 193–225
- HEALY, P. M. (1985). The effect of bonus schemes on accounting decisions. *Journal of Accounting and Economics*, Volume 7, Issue 1–3, pp. 85–107, [https://doi.org/10.1016/0165-4101\(85\)90029-1](https://doi.org/10.1016/0165-4101(85)90029-1)
- HEALY, M., WAHLEN, M. (1999). A Review of the Earnings Management Literature and its Implications for Standard Setting. *Accounting Horizons*, Volume 13, Issue 4, pp. 365–383, <https://doi.org/10.2308/acch.1999.13.4.365>
- HILL, C. W. L., JONES, G. R. (2008). *Strategic Management Theory: An Integrated Approach, 8th ed.* Boston, NY: Houghton Mifflin
- JONES, J. (1991). Earnings Management During Import Relief Investigations. *Journal of Accounting Research*, Volume 29, Number 2, pp. 193–228, <https://doi.org/10.2307/2491047>
- JONES, M. J. (2011.) *Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals*. Chichester: John Wiley & Sons
- KAMINSKI, R. (2014). Creative Accounting Does not Need to Equal Falsification of Accounts. *Economics Word*, Volume 2, Number 4, pp. 272–280
- KARIM, A. M., FOWZIA, R., RASHID, M. M. (2011). Cosmetic Accounting Practices in Developing Countries: Bangladesh Perspectives. *World Journal of Social Sciences*, Volume 1. Number 3, pp. 1–15
- LOMAX, S. (2003). Cooking the book. *Business and Economic Review*, pp. 3–8
- LUKÁCS, J. (2007). Kreatív számvitel, véten hiba, szándékos csalás. *Társadalom és Gazdaság*. 29 (1) 133–142. oldal, <https://doi.org/10.1556/TársGazd.29.2007.1.7>
- MUDEL, S. (2016). A Study to Show the Relation between Creative Accounting and Corporate Governance. Kézirat, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2710567>
- MULFORD, C. W., COMISKEY, E. E. (2002). *The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices*. USA: John Wiley & Sons
- NASER, K. H. (1993). Creative Financial Accounting: Its Nature and Use. *Hemel Hempstead: Prentice Hall*
- SCHIPPER, K. (1989). Commentary on Earnings Management. *Accounting Horizons*, 3(4), pp. 91–102
- SHAH, A. S. Z., BUTT, S., TARIQ Y. B. (2011). Use or Abuse of Creative Accounting Techniques. *International Journal of Trad, Economics and Finance*, 2(6), pp. 531–536, <https://doi.org/10.7763/IJTEF.2011.V2.161>
- SIMON J., FEJSZÁK T., B. SCHATZ, T. DONCHEV, M. IVANOV (2018). Az eredményszemléletű számvitelre áttérés tapasztalatai számvetőszerkesztői aspektusból. *Pénzügyi Szemle*. 63(2) 145–160. oldal
- STOLOWY, H., BRETON, G. (2004). Accounts Manipulations: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework. *Review of Accounting and Finance*, Volume. 3. Issue 1, pp. 5–92, <https://doi.org/10.1108/eb043395>

SZTANÓ I. (2019). *A számvitel alapjai*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Perfekt Kiadó, Budapest

TEOH, S. H., IVO, W., TAK, J. W. (1998). Earnings Management and the Long-Run Market Performance of Initial Public Offerings. *Journal of Finance*, Volume. 53. Issue 6, pp. 1935–1974, <https://doi.org/10.1111/0022-1082.00079>

TÓTH B. (2020). A 2014-es államszámviteli reform az önkormányzati tapasztalatok tükrében. *Pénzügyi Szemle*. 65(3) 244–260. oldal, https://doi.org/10.35551/psz_2020_2_6

ACCA (é.n.). Massaging the Figures. Online: <https://www.accaglobal.com/my/en/student/exam-support-resources/professional-exams-study-resources/p7/technical-articles/massaging-the-figures.html>

Európai Unió (2020). A Bizottság közleménye, 2020/C 379/01. Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC1110\(01\)&from=EN#ntr5-C_2020379HU.01000101-E0005](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC1110(01)&from=EN#ntr5-C_2020379HU.01000101-E0005)

europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC1110(01)&from=EN#ntr5-C_2020379HU.01000101-E0005

Siblis Research Ltd. (2019). Global Stock Market P/E Ratio. Online: <https://siblisresearch.com/data/global-markets-pe/>

240. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard. Online: https://mkvk.hu/bundles/csmssite/mkvk/uploads/userfiles/files/hu/letolthetoanyagok/dokumentumok/standardok_2016/ISA_240.pdf

2000. évi C. törvény a számvitelről. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000100.tv>

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>